

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Durumları: İstanbul İli Örneği*

Ayşe AYDOĞMUŞ¹ & Sevgi COŞKUN KESKİN²

Özet: Araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma durumlarının incelenmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için, nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise evrenden uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 155 ilköğretim okulundaki 270 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmacılar tarafından geliştirilen anketten elde edilen veriler, frekans, yüzde ve iki değişkenli “*Ki Kare (χ^2)*” testinden yararlanılarak yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; mesleki kıdem ile rubrik, kontrol listeleri, tutum ölçeği ve dilsiz harita kullanımında; mezun olunan kurum türü ile proje ile rubrik kullanımında; hizmet içi eğitimin proje, rubrik, gözlem formu ve dilsiz harita kullanımında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, süreç odaklı ölçme araçlarından performans ve projenin sıklıkla kullanıldığı; yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallanmış ağaç tekniği, tutum ölçekleri ve akran değerlendirmenin ise nadiren kullanıldığı görülmüştür. Öğretmenlerin bu araçları yeterince tanımadıkları sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, konuyla ilgili öğretmenlere küçük gruplarla, uygulamalı hizmet içi eğitim seminerleri düzenlemesi; eğitim fakültelerinde bu araçların uygulamalı bir şekilde kullanılmasının öğretilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri, Sosyal Bilgiler Eğitimi

Abstract: *The Situation of Social Studies Teachers' Using of Process-Oriented Assessment and Evaluation Instruments: A Sample of Istanbul.* This study aimed to investigate the situation of using process-oriented assessment and evaluation instruments used by the social studies teachers. To do this, survey which is one of the quantitative research approach was used. The sample of the study was 270 social studies teachers who were selected from 155 primary schools with convenience sampling strategy. The data obtained through the survey were interpreted using frequency, percentage and bivariate chi square (χ^2) test. As a result of research were found significant association in the use of seniority rubrics, checklists, an attitude scale, dump map; in the use of the type of graduated institution, project and rubrics; in the use of project, rubrics and observation form and dumb map in- service training. Otherwise it was observed that performance and projects which were process-oriented assessment; structured grid, diagnostic branched tree technique, attitude scales and peer assessment which were process-oriented assessment instruments were also rarely used. It was concluded that teachers didn't know these tools enough. On the other hand, social studies teacher expressed some reasons such as lack of time, crowded class. In this point it should be recommended to organize practical in-service training seminars with small groups to teachers and to teach a practical use of these tools in education faculties.

Key Words: The process-oriented evaluation and assessment, Social studies teachers, Social studies education

Giriş

Eğitim sürecinde bireyin davranışlarında istendik veya istenmedik yönde davranış değişmelerinin oluşup oluşmadığını ortaya koymak için ölçme ve bunun sonunda da değerlendirme yapılmasının gerekliliği tartışılmaz bir konudur. Bunun yanı sıra kaliteli bir eğitim için öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin ve öğrenme güçlüklerinin ne olduğunu tespit etmek; öğrencilerin gelişimlerini izlemek, onların gelişimlerine yönelik geri bildirimlerde bulunmak, ölçme ve değerlendirme amaçlarındadır (Algan, 2008; Çelikkaya, 2008). Etkili vatandaşlar yetiştirme ilkesi ile yola çıkılan Sosyal Bilgiler öğretiminde, davranış değişikliklerini kontrol etmenin yolu, şüphesiz her derste olduğu gibi ölçme yaparak elde edilen verileri değerlendirmekten geçmektedir.

Çelikkaya ve diğ. (2010) geleneksel yöntemlerle öğrenci başarısının değerlendirilmesi, genellikle öğretim sürecinden ayrı ve daha çok ürüne ağırlık verecek bir şekilde ele alınmakta; bu amaçla çoktan seçmeli ve kısa cevaplı testlerle, yazılı ve sözlü yoklamalara önem verilmektedir. Ancak bu tür ölçme araçları ile yapılan değerlendirmeler istenilen davranış değişikliklerinin

*Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde yapılan yüksek lisans tezinin verilerinden faydalanılarak yapılmıştır.

¹ Ayşe Aydoğmuş, Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Tarık Us İÖO, İstanbul, ayseaydogmus@gmail.com

² Sevgi Coşkun Keskin, Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Sakarya, scoskun@sakarya.edu.tr

tespitinde yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle dünyadaki ve ülkemizdeki eğitim öğretimdeki yeni gelişmeler, ölçme ve değerlendirmenin ürün odaklı olmaktan ziyade süreç odaklı hale dönüşmesini desteklemiştir; yenilenen program anlayışındaki değişimler ise ölçme ve değerlendirmede değişimleri sebep olmuştur. Ülkemizde uygulanan yapılandırmacı program anlayışı sürece dayalı değerlendirmeyi, bir başka deyişle öğrenenin aktif olarak bir şeyleri üretmesi ya da oluşturma çabasını desteklemektedir. Yapılandırmacı anlayışta süreci değerlendirmeyi temel alan bu ölçme ve değerlendirme anlayışı, süreç odaklı değerlendirme (performans değerlendirme, portfolyo değerlendirme, gözlem, görüşme gibi değerlendirmeler) olarak eğitim literatüründe kullanılmaktadır (Yanpar Yelken, 2010).

Yapılandırmacı anlayışın bir gereği olarak süreç odaklı değerlendirme, değerlendirmenin bir dizi test maddesine verilen yanıtta daha geniş bir anlam taşıdığı ve farklı boyutlarda ele alınması gerektiği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Süreç odaklı değerlendirme, sadece öğrencilere not vermek değil; öğrencilerin ilerleme aşamalarını ve tamamlamaları gereken eksiklikleri gösteren veya görmelerini sağlayan bir süreç olarak düşünülmekte ayrıca bireysel farklılıklar için de uygun bir değerlendirme olarak nitelendirilmektedir (Yavuz, 2005). Aynı zamanda yapılandırmacı yaklaşımla birlikte, öğrenci performansının değerlendirilmesinde, öğretmenin yaptığı değerlendirmelerin yanında öğrencilerin ve velilerin değerlendirmeleri de önem kazanmıştır. Öğrencilerin değerlendirme sürecine katılımı, öz değerlendirme, akran değerlendirme ve grup değerlendirme yoluyla gerçekleşmektedir (Alıcı, 2008). Bu tür değerlendirmeler, öğrencilerin gelişimlerine ve öğrenmelerine buldukları katkı nedeniyle önem taşımaktadır.

Öğretim programının başarıya ulaşmış ulaşmadığını belirlemek de ancak programın içeriğini, uygulamasını ve sonunda da değerlendirmesini bilecek olan nitelikli öğretmenlerle mümkün olmaktadır (Algan, 2008). Çağdaş eğilimlere paralel olarak 2005 yılı ile birlikte yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda öğretmenlerin, öğrencilerinin başarılarına ilişkin olarak bir tek araçla bilgi toplamak yerine, onların çeşitli yönlerine ilişkin değişik araçlarla bilgi toplayarak değerlendirme yoluna gitmeleri gerekmektedir (Tekindal, 2006). Örneğin, öğrencilerin entelektüel gelişmelerini ölçecek yazılı yoklama ve testlerin yanı sıra diğer kazanımları ölçecek gözlem, performans görevleri, görüşme, öz değerlendirme ölçekleri vb. birlikte kullanılmasının daha isabetli bir karar verilmesinde etkili olacağı üzerinde durulmaktadır (Öncü, 2009).

Araştırmalarla toplanan nitel ve nicel veriler (Adanalı, 2008; Algan, 2008; Çelikkaya, 2008; Çelikkaya ve diğ. 2010; Dikmen, 2008; Erdemir, 2007; Karakuş, 2006; Yanpar Yelken, 2010) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın planlaması ve uygulanması esnasında hedeflenen kazanıma ne derece ulaşmış ulaşmadığını göstermektedir. Ancak sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu konudaki durumlarını betimleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat literatür çalışmalarında (Erdal, 2007; Tuncay, 2008; Anıl ve Acar, 2008; Birgin ve Gürbüz, 2008; Deniz-Kan, 2008; Duban ve Küçükıyılmaz, 2008; Orbeyi ve Güven, 2008; Çoruhlu ve diğ., 2009; Yıldırım ve Öztürk, 2009; Köklükaya, 2010; Yıldırım-Ekinci ve Köksal, 2011) fen ve teknoloji, Türkçe, biyoloji, matematik, okul öncesi ve ilköğretiminin ilk kademelerinde öğretmenlerin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını ne ölçüde bilip bilmedikleri yönünde tespit çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Bu türden tespitlerin yapılması, bu konudaki eksikliği ya da var olan durumu ortaya koymak için önemlidir. Bu nedenle çalışmada süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarının sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından ne ölçüde kullanıldığını araştırmak için çalışmada, "*Sosyal bilgiler öğretmenlerinin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma durumları nedir?*" sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada genel tarama modellerinden kesitsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Kesitsel tarama modeli değişkenlerin anlık olarak bir kez ölçüldüğü bir modeldir (Karasar, 2006).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; İstanbul İli, Avrupa Yakası'nda yer alan dokuz ilçedeki (Fatih, Gaziosmanpaşa, Başakşehir, Eyüp, Beyoğlu, Güngören, Esenler, Bağcılar, Şişli) 315 ilköğretim okulunda görev yapan 525, 33 özel okulda görev yapan 41, toplamda 525 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini; 2010-2011 öğretim yılı bahar yarıyılında uygun

örnekleme yöntemiyle seçilen ve İstanbul'un Avrupa Yakası'ndaki 9 ilçede görev yapan 270 öğretmen oluşturmaktadır. Bu örnekleme türünün seçilmesinde; araştırma öncesinde gerekli izinlerin alınmasına rağmen, örnekleme yer alan 9 ilçeden 2'sinin, evrene ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri sayısında kesin sayının beyan etmemesi etkili olmuştur. Bu doğrultuda kesin sayılarına ulaşamayan 2 ilçenin evrendeki öğretmen sayıları yaklaşık değerler içermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %72,6'sı Eğitim Fakültesi, %27,4'ü ise İlk Öğretmen Okulu, Eğitim Enstitüsü, Eğitim Yüksek Okulu, Fen-Edebiyat Fakülteleri, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü ile Dil Tarih ve Coğrafya Fakültelerinden mezundur. Öğretmenlerin %60,8'i "00-10" yıl arası mesleki kıdeme sahip iken; %39,2'si ise "11 yıl ve üzeri" mesleki kıdeme sahiptir. 2005 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programına dair araştırmaya katılan öğretmenlerin %45,2'si hizmet içi eğitim almışken %52,2'si ise eğitim almamışlardır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Anket oluşturulurken öncelikle literatür taraması yapılarak daha önce bu amaçla hazırlanmış olan başka anketler incelenmiştir (Erdemir, 2007; Gelbal ve Kelecioğlu, 2007; Acar, 2008; Adanalı, 2008; Dikmen, 2008; Algan, 2008; Kanatlı, 2008; Anıl ve Acar, 2008; Kuran ve Kanatlı, 2009; Alaz ve Yarar, 2009; Çelikkaya ve diğ., 2010). Ölçme değerlendirme ilkelerine uygunluk, görünüş ve kapsam geçerliliği konusunda iki ölçme ve değerlendirme uzmanının görüşlerinden yararlanılarak anketteki soru maddeleri hazırlanmıştır. Ayrıca anketin güvenilirliği için Cronbach Alpha değeri hesaplanmış, güvenilirlik katsayısı .87 olarak çıkmıştır. Bu hususta Büyüköztürk (2010), hesaplanan güvenilirlik katsayısının .80 ve daha yüksek olması ölçme aracının güvenilirliği için genel olarak yeterli görmektedir.

Anket, 2 bölümden oluşmaktadır. I. bölümde kişisel bilgilerle ilgili 12 soruya yer verilirken II. bölümde, çeşitli süreç odaklı ölçme araçlarını kullanma durumlarına yönelik "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Bazen", "Sıklıkla" ve "Her zaman" seçeneklerine ve kullanılmama nedenlerini içeren çeşitli sorulara yer verilmiştir. Analiz aşamasında Ki Kare (X^2) testi sonucunda beklenen değer 5'ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%33 olduğu) analizlerin anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmadığından yeniden kodlama komutu kullanılarak; "Nadiren" ve "Bazen" seçenekleri, "Bazen" seçeneği olarak birleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Anket izi alınan okullara dağıtılarak uygulanmıştır. Dağıtılan 400 anketin 270 adeti geri gelmiş ve araştırma için veri analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar programında öğretmenlere ait kişisel ve mesleki bilgiler, ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma sıklıkları ve ölçme aracını kullanmama nedenleri frekans (f) ve yüzde (%) dağılımı olarak belirtilmiştir. Öte yandan, sosyal bilgiler öğretmenlerinin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma sıklığı ile mesleki kıdem, mezun olunan kurum türü ve hizmet içi eğitim değişkenleri arasında ilişki olup olmadığını sınamak amacıyla iki değişkenli Ki Kare (χ^2) testinden yararlanılmıştır. Yapılan Ki Kare (χ^2) testi sonucunda beklenen değer 5'ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%33 olduğu) analizlerin anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmadığından yeniden kodlama komutu kullanılarak; bazı değişkenlerdeki veriler yeni oluşturulan kategoriler olarak tanımlanmış ve araştırmada yorumlanmıştır (Büyüköztürk, 2010).

Analiz aşamasında, sayıların azlığı sebebiyle analizlerin anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmadığından yeniden kodlama komutu kullanılarak, gruplar "Eğitim Fakültesi" ve "Diğer" , mesleki kıdem değişkeni ise "00-11" ve "11 ve üzeri" olarak kategorileştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler, "Sosyal bilgiler öğretmenleri, hangi süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını hangi sıklıkla kullanmaktadır?" sorusuna cevap verilmek üzere analiz edilerek aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Sıklığına Dair Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Ölçme ve Değerlendirme Araçları	ALTERNATİF ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARINI KULLANMA SIKLIĞI													
	Hiçbir Zaman		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Boş		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Performans	6	2,2	5	1,9	41	19,2	79	29,3	139	51,5	0	0,0	270	100
Portfolyo	79	29,3	67	24,8	66	24,4	36	13,3	18	6,7	3	1,1	270	100
Proje	7	2,6	14	5,2	60	22,2	61	22,6	128	47,4	0	0,0	270	100
Rubrik	40	14,8	24	8,9	75	27,8	61	22,6	68	25,2	2	0,7	270	100
Kavram Haritaları	16	5,9	30	11,1	83	30,7	86	31,9	54	20,0	1	0,4	270	100
Yapılandırılmış Grid	154	57,0	47	17,4	37	13,7	21	7,8	9	3,3	2	0,7	270	100
Kelime İlişkilendirme Testleri	64	23,7	36	13,3	92	34,1	47	17,4	30	11,1	1	0,4	270	100
Tanılayıcı Dallanmış Ağaç	113	41,9	52	19,3	62	23,0	29	10,7	11	4,1	3	1,1	270	100
Öz Değerlendirme	31	11,5	37	13,7	83	30,7	70	25,9	46	17,0	3	1,1	270	100
Akran Değerlendirme	93	34,4	53	19,6	67	24,8	35	13,0	19	7,0	3	1,1	270	100
Grup Değerlendirme	56	20,7	61	22,6	76	28,1	50	18,5	25	9,3	2	0,7	270	100
Kontrol Listeleri	63	23,3	40	14,8	58	21,5	50	18,5	57	21,1	2	0,7	270	100
Gözlem Formları	53	19,6	49	18,1	73	27,0	54	20,0	39	14,4	2	0,7	270	100
Görüşme	29	10,7	20	7,4	77	28,5	70	25,9	72	26,7	2	0,7	270	100
Tutum Ölçekleri	96	35,6	56	20,7	73	27,0	24	8,9	18	6,7	3	1,1	270	100
Dilsiz Harita	33	12,2	31	11,5	90	33,3	71	26,3	40	14,8	5	1,9	270	100

Tablo 1’de sosyal bilgiler öğretmenlerinin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma sıklığı görülmektedir. Öğretmenlerin %57’si yapılandırılmış grid, % 41,9’u tanılayıcı dallanmış ağacı, %35,6’sı ise tutum ölçeklerini hiçbir zaman kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan %51,5’i performans değerlendirmeyi, %47’4’ü projeyi her zaman kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu durumda en sık kullanılan süreç odaklı ölçme araçlarının performans ve proje, en az kullanılanların ise yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallanmış ağaç ve tutum ölçekleri olduğu söylenebilir.

Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanılmama Nedenleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin “Süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanılmama nedenleri nelerdir?” alt problemine verdikleri cevaplardan elde edilen verilere ait frekans dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanılmama Nedenlerine Dair Frekans Dağılımları

Ölçme ve Değerlendirme Araçları	Gereksiz	Öğretmene Yük	Zaman yok	Sınıf Kalabalık	Yeterli bilğim yok	Hazırlamak zor	Uygulamak zor	Değerlendirmek zor	Diğer	Toplam
Performans	5	3	5	7	1	-	5	2	-	28
Portfolyo	4	7	34	36	9	2	21	10	2	125
Proje	-	3	7	7	-	-	5	2	-	24
Rubrik	3	3	9	25	3	7	14	4	1	73
Kavram Haritaları	1	1	7	6	4	2	4	1	-	26
Yapılandırılmış Grid	7	6	27	14	75	9	8	3	2	151
Kelime İlişkilendirme Testleri	-	2	18	16	19	5	6	2	3	124
Tanılayıcı Dallanmış Ağaç	11	3	23	19	47	9	11	1	1	125
Öz Değerlendirme	3	5	18	18	4	4	8	7	2	69
Akran Değerlendirme	14	5	29	36	9	5	21	5	3	127
Grup Değerlendirme	3	7	27	22	2	3	13	12	1	90
Kontrol Listeleri	5	2	22	20	13	-	10	4	-	76
Gözlem Formları	5	3	21	29	3	5	10	4	-	81
Görüşme	1	-	14	18	4	1	7	3	-	48
Tutum Ölçekleri	10	6	32	28	20	2	11	9	-	118
Dilsiz Harita	1	-	11	12	8	4	6	-	2	44
GENEL TOPLAM	73	56	329	313	221	53	160	69	17	1291

Öğretmenlerin ilgili aracı kullanmama nedenleri birden fazla olduğu için tabloda yüzdelik değerleri verilmemiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenleri süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanmama nedenlerini; *zaman yok*, *sınıf kalabalık*, *yeterli bilğim yok*, *uygulamak zor*, *gereksiz*, *değerlendirme zor*, *öğretmene yük* ve *diğer (hazırlamak zor, geçerlik ve güvenilirliği zayıf, müfredatta yok, öğrenci yapısına uygun değil, öğrenciye yük, kullanışlı değil)* şeklinde belirtmişlerdir.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere daha az kullanılan ölçme araçlarının başında; yapılandırılmış grid, akran değerlendirme, tanılayıcı dallanmış ağaç tekniği, portfolyo, kelime ilişkilendirme tekniği ve tutum ölçekleri gelmektedir. Tablo 2’ye göre bu araçlarından kullanılmama nedenlerinden en çok ifade edilenleri şunlardır:

- *Yapılandırılmış grid:* Yeterli bilğim yok, zaman yok ve sınıf kalabalık.
- *Akran değerlendirme:* Sınıf kalabalık, zaman yok, uygulamak zor, geçerlik ve güvenilirliği zayıf.
- *Tanılayıcı dallanmış ağaç tekniği:* Yeterli bilğim yok, zaman yok, sınıf kalabalık ve müfredatta yok.
- *Portfolyo:* Zaman yok, sınıf kalabalık, uygulamak ve değerlendirmek zor.
- *Kelime ilişkilendirme testleri:* Yeterli bilğim yok, zaman yok, sınıf kalabalık ve müfredatta yok,
- *Tutum ölçekleri:* Zaman yok, sınıf kalabalık ve yeterli bilğim yok.

Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Sıklığı

Araştırmada belirlenen alt problemlerden “Öğretmenlerin mesleki kıdemi ile süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma durumları arasında bir ilişki var mıdır?” sorusuna yönelik bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3: Proje Kullanma Sıklığı ve Mesleki Kıdem Değişkeni Arasındaki İlişki

Mesleki Kıdem	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
00-10 yıl	16	9,8	37	22,6	45	27,4	66	40,2	164	100
11 ve üzeri yıl	5	4,7	23	21,7	16	15,1	62	58,5	106	100
Toplam	21	7,8	60	22,2	61	22,6	128	47,4	270	100
$\chi^2_{(3)}=10,988$					p=.012					

Tablo 3'te görüldüğü üzere, projeyi kıdemi 00-10 yıl arasında olan öğretmenlerin %40,2'si, 11 ve üzeri yıl olan öğretmenlerin ise % 58,5'i “her zaman” kullandıklarını belirtmektedirler. Bu ölçme aracını grubun tamamı %7,8'i “hiçbir zaman” kullanmazken, %47,4'ü ise “her zaman” kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin proje kullanma sıklığı ile mesleki kıdem değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (p<05). Bu bulgulara dayanılarak mesleki kıdem, proje kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Rubrik Kullanma Sıklığı ve Mesleki Kıdem Değişkeni Arasındaki İlişki

Mesleki Kıdem	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
00-10 yıl	41	25,0	45	27,4	46	28,0	32	19,5	164	100
11 ve üzeri yıl	23	22,1	30	28,8	15	14,4	36	34,6	104	100
Toplam	64	23,9	75	28,0	61	22,8	68	25,4	268	100
$\chi^2_{(3)}=11,179$					p=.011					

Tablo 4'te görüldüğü üzere rubriği; kıdemi 00-10 yıl olan öğretmenlerin %19,5'i “her zaman” kullanırken; %25'i ise “hiçbir zaman” kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu ölçme aracını 11 ve üzeri yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenler ise %34,6'sı “her zaman” kullanırken; %22,1'i ise “hiçbir zaman” kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu ölçme aracını grubun tamamı %23,9'u “hiçbir zaman” kullanmazken; %25,4'ü ise “her zaman” kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin rubrik kullanma sıklığı ile mesleki kıdem değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (p<01). Bu bulgulara dayanılarak mesleki kıdem, rubrik kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Kontrol Listeleri Kullanma Sıklığı ve Mesleki Kıdem Değişkeni Arasındaki İlişki

Mesleki Kıdem	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
00-10 yıl	73	44,5	40	24,4	26	15,9	25	15,2	164	100
11 ve üzeri yıl	33	28,8	18	17,3	24	23,1	32	30,8	104	100
Toplam	103	38,4	58	21,6	50	18,7	57	21,3	268	100
$\chi^2_{(3)}=14,531$					p=.002					

Tablo 5 incelendiğinde; kontrol listeleri kıdemi 00-10 yıl olan öğretmenlerin %44,5'i tarafından “hiçbir zaman” kullanılmazken; %15,2'si tarafından ise “her zaman” kullanılmakta olduğu görülmektedir. Bu ölçme aracını 11 ve üzeri yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenler ise %28,8'i “hiçbir zaman” kullanmazken; %30,8'i ise “her zaman” kullanmaktadırlar. Grubun tamamının %38,4'ü “hiçbir zaman” kullanmazken, %21,3'ü “her zaman” kullanmaktadırlar. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kontrol listeleri kullanma sıklığı ile mesleki kıdem değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (p<01). Bu bulgulara dayanılarak mesleki kıdem, kontrol listelerinin kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 6: Tutum Ölçeği Kullanma Sıklığı ve Mesleki Kıdem Değişkeni Arasındaki İlişki

Mesleki Kıdem	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
00-10 yıl	98	59,8	41	25,0	10	6,1	15	9,1	164	100
11 ve üzeri yıl	54	52,4	32	31,1	14	13,6	3	2,9	103	100
Toplam	152	56,9	73	27,3	24	9,0	18	6,7	267	100
$\chi^2_{(3)}=9,049$					$p=.029$					

Tablo 6 görüldüğü üzere; tutum ölçeğini kıdemi 00-10 yıl olan öğretmenlerin %59,8'i, 11 ve üzeri hizmet yılı olan öğretmenlerin ise %52,4'ü "hiçbir zaman" kullanmaktadırlar. Bu ölçme aracını grubun tamamı %56,9'u "hiçbir zaman" kullanmazken; %6,7'si ise "her zaman" kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tutum ölçeği kullanma sıklığı ile mesleki kıdem değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu verilere dayanarak mesleki kıdemin, tutum ölçeği kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 7: Dilsiz Harita Kullanma Sıklığı ve Mesleki Kıdem Değişkeni Arasındaki İlişki

Mesleki Kıdem	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
00-10 yıl	51	31,5	52	32,1	40	24,7	19	11,7	164	100
11 ve üzeri yıl	13	12,6	38	36,9	31	30,1	21	20,4	103	100
Toplam	64	24,2	90	34,0	71	26,8	40	15,1	267	100
$\chi^2_{(3)}=13,515$					$p=.004$					

Tablo 7'ye göre dilsiz haritayı; kıdemi, 00-10 yıl olan öğretmenlerin %31,5'i "hiçbir zaman" kullanmazken; %11,7'si ise "her zaman" kullanmaktadırlar. Bu ölçme aracını 11 ve üzeri yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenler ise %12,6'sı "hiçbir zaman" kullanmazken; %20,4'ü ise "her zaman" kullandıklarını belirtmişlerdir. Grubun tamamının %24,2'si "hiçbir zaman" kullanmazken; %15,2'i ise "her zaman" kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dilsiz harita kullanma sıklığı ile mesleki kıdem değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<.01$). Bu verilere dayanarak mesleki kıdem, dilsiz harita kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Görüldüğü üzere mesleki kıdem değişkeni ile proje, rubrik, kontrol listeleri, tutum ölçeği ve dilsiz harita kullanma sıklığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın performans görevi, portfolyo, kavram haritaları, yapılandırılmış grid, kelime ilişkilendirme testleri, tanılayıcı dallanmış ağaç, öz değerlendirme, akran değerlendirme, grup değerlendirme, gözlem formları ve görüşme gibi ölçme araçlarında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumda kıdemi "00-10 yıl" aralığında olan öğretmenlerin, kıdemi "11 ve üzeri yıl" olan öğretmenlere kıyasla proje, rubrik, kontrol listeleri, tutum ölçeği ve dilsiz haritayı daha az tercih ettikleri söylenebilir.

Mezun Olunan Kurum Türü Değişkenine Göre Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Sıklığı

Araştırmada belirlenen alt problemlerden "Öğretmenlerin mezun olunan yükseköğretim kurumunun türü ile süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma durumları arasında bir ilişki var mıdır?" sorusu bağlamında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 8: Proje Kullanma Sıklığı ve Mezun Olunan Kurum Değişkeni Arasındaki İlişki

Mezun Olunan Kurum	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Eğitim Fakültesi	3	4,8	19	30,6	7	11,3	33	53,2	62	100
Diğer	18	8,7	41	19,7	54	26,0	95	45,7	208	100
Toplam	21	7,8	60	22,2	61	22,6	128	47,4	270	100
$\chi^2_{(3)}=8,588$					$p=.035$					

Tablo 8’de görüldüğü gibi; eğitim fakültesi mezunlarının %53,8’i ve diğer kurum türlerinden mezun olanların ise % 45,7’si proje kullanma sıklığını “her zaman” olarak belirtmişlerdir. Bu ölçme aracını, grubun tamamının %7,8’i “hiçbir zaman” kullanmazken; %47,4’ü “her zaman” kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin proje kullanma sıklığı ile mezun olunan kurum türü değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (p<05). Bu bulgulara dayanılarak mezun olunan kurum türünün, proje kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Rubrik Kullanma Sıklığı ve Mezun Olunan Kurum Değişkeni Arasındaki İlişki

Mezun Olunan Kurum	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Eğitim Fakültesi	19	31,7	20	33,3	5	8,3	16	26,7	60	100
Diğer	45	21,6	55	26,4	56	26,9	52	25,0	208	100
Toplam	64	23,9	75	28,0	61	22,8	68	25,4	268	100
$\chi^2_{(3)}=9,874$					$p=.020$					

Tablo 9’da görüldüğü üzere; eğitim fakültesi mezunlarının % 31,7’si, diğer kurumlardan mezun olanların ise %21,6’sı rubrik kullanma sıklığını “hiçbir zaman” olarak belirtmişlerdir. Diğer taraftan Eğitim Fakültesi mezunlarının %8,3’ü, diğer kurumlardan mezun olan öğretmenlerin ise %26,9’u bu ölçme aracını “sıklıkla” kullanmaktadırlar. Bu ölçme aracını, grubun tamamının %23,9’u “hiçbir zaman” kullanmazken, %25,4’ü ise “her zaman” kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin rubrik kullanma sıklığı ile mezun olunan kurum türü değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (p<05). Bu bulgulara dayanılarak mezun olunan kurum türünün, rubrik kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Görüldüğü üzere mesleki kıdem değişkeni ile proje ve rubrik kullanma sıklığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın performans görevi, portfolyo, kavram haritaları, yapılandırılmış grid, kelime ilişkilendirme testleri, tanılayıcı dallanmış ağaç, öz değerlendirme, akran değerlendirme, grup değerlendirme, kontrol listeleri, gözlem formları, görüşme, tutum ölçekleri ve dilsiz harita gibi ölçme araçlarında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumda Eğitim Fakülteleri mezunlarının diğer fakülte mezunlarına kıyasla rubriği daha az kullandığı söylenebilir. Eğitim Fakülteleri aleyhine çıkan bu durum, eğitim fakültesinde verilen ölçme ve değerlendirme eğitiminin yetersiz kaldığı ve eğitim fakültesi mezunlarının diğer kurumlardan mezun olunan öğretmenler içerisinde bir farklılaşma göstermediği şeklinde yorumlanabilir.

Hizmet İçi Eğitim Değişkenine Göre Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Sıklığı

Araştırmada belirlenen alt problemlerden “Öğretmenlerin 2005 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile ilgili hizmet içi eğitim almaları ile süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma durumları arasında bir ilişki var mıdır?” sorusuna cevap verilmek üzere aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 10: Proje Kullanma Sıklığı ve Hizmet İçi Eğitim Değişkeni Arasındaki İlişki

Hizmet İçi Eğitim	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	7	5,7	19	15,6	27	22,1	69	56,6	122	100
Hayır	14	9,9	40	28,4	33	23,4	54	38,3	141	100
Toplam	21	8,0	59	22,4	60	22,8	123	46,8	263	100
$\chi^2_{(3)}= 10,922$					$p=.012$					

Tablo 10’da görüldüğü üzere; projeyi araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinden hizmet içi eğitim alanların %56,6’sı, bu eğitimi alamayanların %38,3’ü “her zaman” kullanmaktadırlar. Bu ölçme aracını, grubun tamamının %8’i “hiçbir zaman” kullanmazken, %46,8’i ise “her zaman” kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin proje kullanma sıklığı ile

SÜREÇ ODAKLI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARINI KULLANMA DURUMU

hizmet içi eğitim değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<0.05$). Bu bulgulara dayanılarak hizmet içi eğitimin, proje kullanımında anlamlı bir değişkendir.

Tablo 11: Rubrik Kullanma Sıklığı ve Hizmet İçi Eğitim Değişkeni Arasındaki İlişki

Hizmet İçi Eğitim	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	20	16,5	33	27,3	28	23,1	40	33,1	121	100
Hayır	43	30,5	40	28,4	32	22,7	26	18,4	141	100
Toplam	63	24,0	73	27,9	70	22,9	66	25,2	262	100
$\chi^2_{(3)}=10,841$					$p=.013$					

Tablo 11'e göre; rubriği araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinden hizmet içi eğitim alanların %33,1'i "her zaman" kullanırken; bu eğitimi almayanların %30,5'i "hiçbir zaman" kullanmamaktadırlar. Bu ölçme aracını, grubun tamamının %24'ü "hiçbir zaman" kullanmazken, %25,2'si ise "her zaman" kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin rubrik kullanma sıklığı ile hizmet içi eğitim değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<0.05$). Bu bulgulara dayanılarak hizmet içi eğitimin, rubrik kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 12: Gözlem Formu Kullanma Sıklığı ve Hizmet İçi Eğitim Değişkeni Arasındaki İlişki

Hizmet İçi Eğitim	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	41	33,9	28	23,1	35	28,9	17	14,0	120	100
Hayır	60	42,6	43	30,5	19	13,5	19	13,5	141	100
Toplam	101	38,5	71	27,1	54	13,7	36	13,7	261	100
$\chi^2_{(3)}=10,127$					$p=.018$					

Tablo 12 incelendiğinde; gözlem formunu hizmet içi eğitim alanların %33,9'u, bu eğitimi almayanların ise %42,6'sı "hiçbir zaman" kullanmadıkları görülmektedir. Bu ölçme aracını, grubun tamamının %38,5'i "hiçbir zaman" kullanmazken; %13,7'si ise "her zaman" kullanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin gözlem formu kullanma sıklığı ile hizmet içi eğitim değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<0.05$). Bu bulgulara dayanılarak hizmet içi eğitimin, gözlem formu kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 13: Dilsiz Harita Kullanma Sıklığı ve Hizmet İçi Eğitim Değişkeni Arasındaki İlişki

Hizmet İçi Eğitim	Hiçbir Zaman		Bazen		Sıklıkla		Her Zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	20	16,7	41	34,2	37	30,8	22	18,3	120	100
Hayır	44	31,9	47	34,1	32	23,2	15	10,9	138	100
Toplam	64	24,8	88	34,1	69	26,7	37	14,3	258	100
$\chi^2_{(3)}= 9,888$					$p=.020$					

Tablo 13'e göre; dilsiz haritayı hizmet içi eğitim alanların %16,7'si "hiçbir zaman" kullanmazken, %18,3'ü ise "her zaman" kullanmaktadırlar. Öte yandan bu ölçme aracını hizmet içi eğitim almayanların %31,9'u "hiçbir zaman" kullanmadıklarını, %10,9'u ise "her zaman" kullandıklarını belirtmektedirler. Bu aracı grubun tamamının %24,8'i "hiçbir zaman" kullanmazken, %14,3'ü ise "her zaman" kullanmaktadırlar. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dilsiz harita kullanma sıklığı ile hizmet içi eğitim değişkeni arasında yapılan Ki Kare (χ^2) testinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<0.05$). Bu bulgulara dayanılarak hizmet içi eğitimin, dilsiz harita kullanımında anlamlı bir değişken olduğu söylenebilir.

Görüldüğü üzere hizmet içi eğitim değişkeni ile proje, rubrik, gözlem formu ve dilsiz harita kullanma sıklığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın performans görevi, portfolyo, kavram haritaları, yapılandırılmış grid, kelime ilişkilendirme testleri, tanılayıcı dallanmış ağaç, öz değerlendirme, akran değerlendirme, grup değerlendirme, kontrol listeleri, görüşme ve tutum ölçekleri gibi ölçme araçlarında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Çalışmada hizmet içi eğitim almayan öğretmenlerin hizmet içi eğitimi alan öğretmenlere oranla proje, rubrik ve dilsiz harita gibi araçlarını daha az tercih ettikleri sonucuna varılmıştır. Buna karşın gözlem formunu ise hizmet içi eğitim alanların almayanlara göre daha az kullandığı tespit edilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin, süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarından hangilerini ne sıklıkla kullandıklarını; kullanmıyorlarsa, bu araçları kullanmama nedenlerinin neler olduğu araştırılmıştır. Çalışmada yer alan süreç odaklı ölçme araçları performans görevi, portfolyo, proje, dereceli puanlama anahtarı (rubrik), kavram haritaları, yapılandırılmış grid, kelime ilişkilendirme testleri, tanılayıcı dallanmış ağaç, öz değerlendirme, akran değerlendirme, grup değerlendirme, kontrol listeleri, gözlem formları, görüşme, tutum ölçekleri ve dilsiz harita ile sınırlıdır.

Çalışmanın sonucunda öğretmenlerin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarından performans (%51,5) ve projenin (%47,4) diğer ölçme araçlarına oranla daha sık kullanıldığı; buna karşın yapılandırılmış grid (%57), tanılayıcı dallanmış ağaç tekniği (%41,9), tutum ölçekleri (%35,6) ve akran değerlendirmenin (%34,4) ise her hangi bir şekilde bu ölçme araçlarının kullanılmadığı görülmüştür.

Duban ve Küçükylmaz'ın (2008) ilköğretim fen ve matematik öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme yeterliliklerini araştırdığı çalışmada; sınıflarda en sık kullanılan süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarının, bu çalışmanın sonucunda olduğu gibi proje ve performans ödevleri olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde matematik öğretmenlerinin de performans değerlendirme ve proje çalışmalarını sıklıkla kullandığı tespit edilmiştir (Erdal, 2007). Başka bir çalışmada da Türkçe öğretmenlerinin en çok kullandıkları ölçme araçlarının performans ödevleri, dereceli puanlama ölçekleri, proje değerlendirme formu olduğu tespit edilmiştir. (Yıldırım ve Öztürk, 2009). Bu durumun nedeni olarak ilköğretim kurumları yönetmeliğine (MEB, 2003) göre, performans ve projenin bir eğitim öğretim döneminde her dersten en az bir defa uygulanma mecburiyetinin olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın sonuçlarıyla paralel olarak, sosyal bilgiler öğretmenlerinin gözlem formları, öz değerlendirme, akran-grup değerlendirmesi ve görüşme gibi araçları (Çelikkaya ve diğ., 2010); fen ve matematik öğretmenlerinin ise kavram haritası, öz değerlendirme formları, akran değerlendirme formları ve yapılandırılmış gridi çok nadir kullandığı (Duban ve Küçükylmaz, 2008) tespit edilmiştir. Oysa daha az tercih edilen bu ölçme araçları öğrencilere sürecin bir parçası olduğunu hissettirmesi, öğrenme sorumluluğunu öğrencilere bırakması ve öğrencilerin çeşitli yönlerine ilişkin gelişimlerine ve öğrenmelerine buldukları katkı nedeniyle önem taşımaktadır. Nitekim 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda da öğretimin bütün aşamalarında, karar verme ve eleştirel düşünme becerileri gibi bazı temel becerilerin gelişmesinde etkili olan öz değerlendirme, akran değerlendirme ve grup değerlendirmelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2006: 38).

Araştırmada ikinci olarak süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılmama nedenleri araştırılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanmama nedenlerini; ölçme ve değerlendirme aracını uygulamak için zamanın yetmemesi, sınıfın kalabalık olması, öğretmenlerin yeterli bilgilerinin olmaması, araçları uygulamanın zor olması, bu araçları gereksiz bulmaları, değerlendirmenin zorluğu, öğretmene yük olması, aracı hazırlamanın zor olması, araçların geçerlik ve güvenilirliğinin zayıf bulunması, müfredatta olmaması, öğrenci yapısına uygun olmaması, öğrenciye yük olması, kullanışlı olmaması şeklinde sıralamışlardır. Öğretmenlerin verdikleri; araçların geçerlik ve güvenilirliğinin zayıf bulunması, müfredatta olmaması, öğrenciye yük olması ve öğrenci yapısına uygun olmaması gibi cevaplar, öğretmenlerin programın ölçme değerlendirme boyutu ve programda yer alan ölçme ve değerlendirme araçları hakkında bilgilerinin olmadığını göstergesi olarak yorumlanabilir.

Bu çalışmanın sonuçlarıyla paralel olarak Türkçe ve sosyal bilgiler öğretmenleri bu tür ölçme değerlendirme araçlarını uygularken, birinci sırada karşılaştıkları sorun olarak, araçları uygulamanın

çok fazla zaman almasını belirtmişlerdir (Algan, 2008; Yıldırım ve Öztürk, 2009). Sınıf öğretmenleri de bu araçları kullanmama nedeni olarak; zaman sorunu, kaynak yetersizliği, sınıf mevcutlarının kalabalık olması, öğrenciler ile velilerin ilgisizliği ve öğretmenlerin bu araçlar konusunda yeterli bilgi sahibi olmamalarını gerekçe göstermişlerdir (Anıl ve Acar, 2008; Alaz ve Yazar, 2008; Kuran ve Kanatlı, 2009). Gelbal ve Kelecioğlu (2007) ise öğretmenlerin sınıfların kalabalık oluşu, zamanın yetersizliği ve araçların hazırlanmasının zorluğundan dolayı bu ölçme araçlarını tercih etmediklerini tespit etmiştir.

Görüldüğü üzere karşılaşılan sorunların başında sınıfların kalabalık olması ve zaman sorunu vardır. Sınıfların kalabalık olması nedeniyle bu araçların kullanılmasında zorlukları aşmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlükleri ve okul müdürlerinin, sınıf mevcutlarını azaltıcı çalışmalar yapmaları, ölçme ve değerlendirme araçlarının tam olarak amacına ulaşması konusunda faydalı olacaktır. Öte yandan sosyal bilgiler öğretmenlerinin en çok karşılaştıkları sorun olarak zaman sıkıntısını göstermeleri, bu dersin haftada 3 saat olması ve programın çok yoğun olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu durumda Milli Eğitim Bakanlığı'na, öğretmenlerin bu araçları daha rahat ve zaman sıkıntısı çekmeden uygulayabilmeleri için sosyal bilgiler dersinin haftalık ders saatinin artırılması konusunda çalışmalar yapması gerektiği tavsiye edilebilir.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki kıdemi ile süreç odaklı ölçme araçlarını kullanma durumları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda rubrik, kontrol listeleri, tutum ölçeği ve dilsiz harita kullanımında, mesleki kıdemle anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kıdemi "00-10 yıl" aralığında olan öğretmenlerin, kıdemi "11 ve üzeri yıl" olan öğretmenlere kıyasla proje, rubrik, kontrol listeleri, tutum ölçeği ve dilsiz haritayı daha az tercih ettikleri tespit edilmiştir. Öğretmen adayları iken bu konuyla ilgili eğitim alan öğretmenlerin -kıdemi düşük öğretmenler- eğitim almayan ya da sadece hizmet içi eğitimle bu eksikliği giderilmeye çalışılan öğretmenlerden -kıdemi yüksek öğretmenler- konuyla ilgili daha bilgili olması beklenmektedir. Buna karşın kıdemi yüksek öğretmenlerin eğitim almadan bu konuda bilgi sahibi olmaları, eğitim fakültelerinde verilen eğitimin sorgulanması ya da neden sonucun bu şekilde olduğunun nitel çalışmalarla araştırılması gerekmektedir.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları kurumun türü ile süreç odaklı ölçme araçlarını kullanma durumları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada proje ile rubrik kullanımında mezun olunan kurum türünün anlamlı bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Eğitim fakülteleri aleyhine çıkan bu durum, bu fakültelerde verilen ölçme ve değerlendirme eğitiminin yetersiz kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim bu sonuç, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kıdemi ile süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanım sıklığı arasında çıkan ilişkiyle de örtüşmektedir. Süreç odaklı ölçme araçlarının kullanımında; öğretmen adayları iken eğitim alan kıdemi düşük öğretmenlerin, eğitim almayan ya da sadece hizmet içi eğitimle bu eksikliği giderilmeye çalışılan kıdemi yüksek öğretmenlere nazaran daha az tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kuran ve Kanatlı'nın (2009) sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışmada sonucun benzer çıkması da eğitim fakültelerinin bu konuda yetersiz kaldığı düşüncesini güçlendirmektedir. Ancak Erdemir'in (2007), ilköğretim ikinci kademe öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenlerin mezun oldukları öğretim kurumuna göre ölçme-değerlendirme bilgisi ve uygulamaları bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Aynı çalışmanın diğer boyutunda da öğretmenlerin yarıdan fazlası, mezun oldukları öğretim kurumunda ölçme ve değerlendirme araçları ile ilgili yeterli bilgi almadığını belirtmiştir. Bu durum, öğretmenlerin konuyla ilgili yetersiz eğitim aldıkları şeklinde de yorumlanabilir. Bu durumun arkasındaki nedenleri tespit etmek için başta nitel araştırma olmak üzere çeşitli yöntemlerle araştırma yapılması önerilebilir.

Bu noktadan hareketle eğitim fakültelerinde süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçları ile bu araçların uygulamalı ve etkili bir şekilde kullanılmasının öğretilmesi için uygulamalı bir ders olarak "Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme" dersinin seçmeli veya zorunlu okutulması tavsiye edilebilir. Araştırmada son olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile ilgili hizmet içi eğitim durumları ile süreç odaklı ölçme araçlarını kullanma durumları arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada proje, rubrik, gözlem formu ve dilsiz harita kullanımında hizmet içi eğitimin anlamlı bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç hizmet içi eğitim almayan öğretmenlerin aleyhine çıkmıştır.

Aynı şekilde, Orbeyi ve Güven'in (2008) sınıf öğretmenleriyle yaptığı araştırmada da, öğretmenlerin yeni programla ilgili hizmet içi eğitim alma durumları ile ölçme değerlendirme

değişkeni arasında, hizmet içi eğitim alan öğretmenler lehine anlamlı fark olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan Çelikkaya ve diğerlerinin (2010) sosyal bilgiler öğretmenleriyle yaptığı çalışmada ise, bu konuda hizmet içi eğitim alanlar ile almayanlar arasında süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanımı açısından fark tespit edilmemiştir. Bunun nedeni olarak yapılan çalışmada, hizmet içi eğitim seminerlerinin çok kalabalık gruplar şeklinde yapılması ve uygulama yapmadan sadece teorik bilgi vermeye dayalı olmasından kaynaklanmış olabileceğini belirtilmiştir. Bu çalışmaların sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanmada karşılaştıkları sorunları azaltabilmek ve öğretmenlere gerekli bilgileri sağlamak için verilecek hizmet içi eğitim seminerlerinin, bu konuda uzman akademisyenler tarafından, daha verimli sonuçlar alınması için gruptaki katılımcı sayısının az olmasını sağlayarak ve uygulamalı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın bulgularından hareketle araştırmacılara, öğretmenlerin süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarını tanıma ve kullanma durumlarıyla ilgili gözlem ya da görüşme yöntemleri de kullanılarak, nitel araştırmalar yapılması, böylece alandaki sorunların derinlemesine bir şekilde incelenerek çözüm önerileri sunulması tavsiye edilebilir.

Kaynaklar

- Adanalı, K. (2008). *Sosyal bilgiler eğitiminde alternatif değerlendirme: 5. sınıf sosyal bilgiler eğitiminin alternatif değerlendirme etkinlikleri açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Anıl, D. ve Acar, M. (2008). Sınıf öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 44-61.
- Acar, T. (2008). *Yeni ilköğretim matematik programında yer alan alternatif değerlendirme yaklaşımlarının uygulamadaki etkinliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Alaz, A. ve Yarar, S. (2009). *Ölçme değerlendirme sürecinde sınıf öğretmenlerinin tercihleri ve sebepleri*, I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Çanakkale.
- Algan, S. (2008). *İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının ölçme ve değerlendirme ögesinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Alıcı, D. (2008). Öğrenci performansının değerlendirilmesinde kullanılan diğer ölçme araç ve yöntemleri içinde S. Tekindal (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s.127-165). Ankara: Pegem Akademi.
- Birgin, O. ve Gürbüz, R. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının ölçme ve değerlendirme konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 163-180.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çelikkaya, T. (2008). *Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler öğretiminde başarı, tutum ve kalıcılığa etkisi (5.sınıf örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çelikkaya, T., Karakuş, U., ve Demirbaş, Ç.Ö. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ölçme-değerlendirme araçlarını kullanma düzeyleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 57-76.
- Çoruhlu, S.T., Er-Nas, S., Çepni, S. (2009). *Fen ve teknoloji öğretmenlerinin alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerini kullanmada karşılaştıkları problemler: Trabzon örneği*. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1),122-141.
- Dikmen, F. (2008). *Sosyal bilgiler dersi 2005 öğretim programının değerlendirme boyutuna dair 4. ve 5.sınıf öğretmenlerinin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duban, N. ve Küçükyılmaz, E.A. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerinin uygulama okullarında kullanımına ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 7(3), 769-784.
- Ekinci-Yıldırım H. ve Köksal, E.A. (2011). İlköğretim fen ve matematik öğretmenleri için ölçme ve değerlendirme yeterlikleri ölçeğinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 167-184.

SÜREÇ ODAKLI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARINI KULLANMA DURUMU

- Erdal, H. (2007). *2005 İlköğretim matematik programı ölçme ve değerlendirme kısmının incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Erdemir, Z. A. (2007). *İlköğretim ikinci kademe-öğretmenlerinin ölçme değerlendirme tekniklerini etkin kullanabilme yeterliklerinin araştırılması (Kahramanmaraş örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kahramanmaraş.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 135-145.
- MEB (2003). İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*. 2554.
- MEB (2006). *Ölçme ve Değerlendirme Metni*. <http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen> adresinden 1 Kasım 2011'de alınmıştır.
- Orbeyi, S. ve Güven, B. (2008). Yeni ilköğretim matematik dersi öğretim programı'nın değerlendirme ögesine ilişkin öğretmen görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 4(1), 133-147.
- Öncü, H. (2009). Ölçme ve değerlendirmede yeni bir yaklaşım: Portfolyo değerlendirme. *TSA Dergisi*, 13 (1).
- Karakuş, F. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde yapıcı öğrenme ve otantik değerlendirme yaklaşımlarının öğrencilerin akademik başarı, kalıcılık ve sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Köklükaya, N. (2010). *Alternatif ölçme ve değerlendirme teknikleri ile ilgili fen bilgisi öğretmen adaylarının yeterliklerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Kuran, K. ve Kanatlı, F. (2009). Alternatif ölçme ve değerlendirme teknikleri konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), 209-234.
- Tekindal, S. (2006). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde ölçme ve değerlendirme içinde C. öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (s.395-449). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yanpar Yelken, T. (2010). Oluşturmacı ölçme ve değerlendirme yaklaşımları içinde M. Safran (Ed.), *Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri* (s.358-364). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Yıldırım, F. ve Karakoç-Öztürk, B. (2009). Türkçe dersi öğretim programının ölçme değerlendirme ögesi hakkında öğretmen görüşleri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (37), 92-108.

Extended Abstract

The goal of the study is to investigate the situation of using process-oriented assessment and evaluation instruments used by the social studies teachers and process-oriented assessment and evaluation instruments which are suggested to use in the element of assessment and evaluation of Social Studies Program the application of which started in 2005.

The research is limited to performance task, portfolio, project, rubric, concept maps, structured grid, word association tests, diagnostic branched tree, the- self evaluation, peer evaluation, group evaluation, checklists, observation forms, interview, attitude scale, dumb map which are process-oriented assessment instruments.

In this study the general scanning model was used. The population of study was 525 social studies teacher serving in nine counties in the European Side of Province İstanbul in spring semester of academic year in 2010-2011. The sample also was 270 social studies teacher who was selected with appropriate sampling method from these nine counties. In addition, in this research a survey form was used which is data collection tool by the researcher. In analysis of data bivariate chi square (χ^2) test was utilized using SPSS program in order to test whether there is a relationship

betweensocial studies teachers' frequency using process- oriented assessment and evaluation instruments and variables of professional experience, the type of institution they graduated from, in-service training situation. In addition percentage and frequency calculations was utilized to determine which instruments they were and how often they were used.

In research it was observed that social studies teacher "everytime" use performans (%51,5) and project(%47,4) and "never" use structured grid (%57), diagnostic branched tree technique (%41,9) , attitude scales (%35,6) and peer assessment (%34,4) which are process- oriented assessment instruments. On the other hand, social studies teacher expressed some reasons such as lack of time, crowded class, he doesn't have enough information, it is difficult to implement, unnecessary, evaluation is difficult, it is a burden for the teacher and others (difficult to prepare, its validity and reliability is poor, not to curriculum, not suitable student's structure, a burden for the student, not useful) as the reason not using the process-oriented measurement and evaluation tools. The lesser-used measurement tools are structured grid, diagnostic branched tree technique, peer assessment, the word association technique and attitude scales. It is concluded that the frequency of teachers' using professional experience and project, rubric, checklist, attitude scale, dumb map; the frequency of their using the type institution of higher education from which they graduate, project and rubric, the frequency of using observation form, project, rubric and dumb map and taking in-service training related to 2005 Social Studies Teaching Program are significant variables.

It was observed that social studies teacher use performance and project which are process-oriented assessment instruments more than others; on the other hand, social studies teacher doesn't use the structured grid, the diagnostic technique of branched trees, attitude scales and peer assessment in any way. social studies teacher expressed those such as having no time to use measurement tool, crowded class, not having enough information, it is difficult to prepare and implement, these tools are unnecessary, evaluation is difficult, it is a burden for the teacher; its validity and reliability is poor, it is not available in curriculum, it is not suitable to student's structure, a burden for the student, it is not useful.

The answers given such as its validity and reliability is poor, it is not available in the curriculum, it is not suitable to student's structure, it is a burden for the student can be interpreted that teachers don't have information about the size assessment and evaluation of program and the assessment and evaluation instrument. Classes are crowded and this situation creates difficulties in the use of tools. So that the Ministry of Education, the Provincial Education Department and the school principals should make efforts to reduce class size is beneficial to achieve the objective assessment and evaluation instrument. On the other hand, it can be associated with this course is 3 hours per week and the program is very busy. Because social studies teachers showed the shortage of time as the most encountered problem. In this case, it may be recommended that the Ministry of Education make efforts to increase social studies lesson hours per week to implement these tools without lack of time.

It was identified that social studies teacher who has professional experience "00-10 years" in the range less preferred the project, rubric, checklists, and dumb attitude, scale map than social studies teacher who has professional experience "11 and over" in the range. The lower ranking teacher who took education on the issue while he was a pre-service teacher is supposed to have more knowledge than the head teacher who didn't take education on the issue and took only the inservice program to meet the need. On the other hand, it should be investigated with high-quality studies that queries education which is given in education faculties and that high-professional experience teachers have information about this subject without education. On the other hand, it was concluded that a significant variable of the type of institution from which teachers graduate, when rubric and project use in research makes meaningful. In this case, disadvantage against the faculties of education may be interpreted that it is insufficient that education of measurement and evaluation which is given in these faculties. In this point it can be recommended to teach a practical course to teach using of these tools effectively. It was concluded that a significant variable with social studies teachers taking the in-service training about 2005 Social studies teaching program and the frequency of using project, rubric, observation form and dumb map. In this case, disadvantage against teachers not taking in-service-training, in-service training must be made practical, in the form of small group of participants by experts to provide necessary information to teachers and to reduce problems that teachers encounter when they use measurement and evaluation tools.